

515334

G. G. MATEESCU

DOUĂ LECȚII DE EPIGRAFIE

BCU Cluj / Central University Library Cluj

DIN «ANUARUL INSTITUTULUI DE ISTORIE NAȚIONALĂ» IV.

„CARTEA ROMÂNEASCĂ“ BUCUREȘTI

1927

Două lectii de epigrafie

ținute la Universitatea din Cluj în Iunie 1927

de G. G. Mateescu

I. MONUMENTUM ANCYRANUM

Unul dintre cele mai importante documente istorice, rămase din antichitate până în zilele noastre, este un monument epigrafic de mărime neobișnuită, o inscripție bilingvă uriașă, găsită în Ancyra din Galatia (Asia Mică) și numită de aceea *Monumentum Ancyranum*. Această „regină a inscripțiilor”, cum i se zice, ne îngăduie să putem judecă cu mai multă siguranță întreaga operă de restaurare a ordinii și de nouă creațiune politică a celui extraordinar bărbat de Stat, care a fost Augustus, întemeietorul imperiului roman. Insemnătatea acestei mărturii istorice crește și prin faptul că ea se datorește lui Augustus însuși, oferindu-ne prilejul să studiem direct personalitatea și talentul lui literar, pus în serviciul unei scrieri politice, care este o adevărată autobiografie a cârmuitorului.

Monumentul acesta epigrafic, cunoscut nouă și dintr'o mențiune a lui Suetonius sub titlul de *index rerum gestarum*, eră destinat de împărat să fie săpat pe doi stâlpi de bronz, expuși publicului în fața mausoleului său și al familiei imperiale din Campus Martius, mormânt descris de Strabo, de forma unui *tumulus* enorm, cu diametrul de 68 de metri, pe un postament zidit, în felul Mausoleului lui Hadrianus (astăzi Castel Sant'Angelo).

Inscripția cuprindea o expunere autentică a primului monarh al Romei, care la persoana întâia înșiră pe scurt cariera lui politică, titlurile și magistraturile avute (*honores*), silințele și cheltuielile sale pentru binele public (*impensae*) și faptele lui mai de seamă (*res gestae*).

Dintre còpiile făcute în provincii după acest text, în latinește și cu traducere grecească, s'au păstrat diferite fragmente mai mari

și mai mici, în deosebi în Orient. Còpia dela Ancyra, Angora Turcilor de astăzi, a ajuns până la noi într'o stare atât de bună, ca să ne minuneze prin măreția sa. Descoperirea ei se datorește unei solii a împăratului Ferdinand II, fratele lui Carol Quintul, în 1555, la Angora, fosta capitală a Galatiei antice, iar Busbeck se chiamă cel ce a transcris mai întâiu unele părți ale textului latin. Prima publicare științifică a întregii inscripții, în ambele limbi, se datorește învățaților francezi Perrot și Guillaume în *Exploration archéologique de la Galatie et de la Bithynie*, Paris 1862, cari au dat și fac-simile, iar Perrot a și tradus-o.

Inscripția se află săpată pe pereții de marmoră ai pronaosului templului lui August și al Romei din Ancyra, la dreapta și la stânga porții, în timp ce traducerea grecească împodobiă pereții externi ai naosului. Un al doilea exemplar al acestei traduceri s'a găsit la Apollonia în Pisidia, într'un templu dedicat în onoarea dinastiei Iulia (publicată de Waddington și Le Bas, *Voyage archéologique en Grèce et en Asie Mineure*). Din acesta însă s'au păstrat numai fragmente mici; în schimb posedăm cea mai mare parte din *Monumentum Ancryanum*, atât din traducerea grecească, cât și din original, astfel că întreg cuprinsul inscripției a putut fi stabilit, în afară numai de mici lacune, cu totul neînsemnate.

Titlul, adăogat după moartea lui Augustus, este în versiunea latină acesta: *Rerum gestarum Divi Augusti quibus orbem terrarum imperio populi Romani subiecit et impesarum quas in rempublicam populumque Rom. fecit, incisarum in duabus aheneis pilis quae sunt Romae positae exemplar subiectum*. Incheierea textului s'a făcut în a. 13 d. Chr., numai cu câte-va luni înainte de moartea împăratului, care îl ajunse la vârsta înaintată de 77 de ani.

La îndemnul lui Mommsen un arhitect german Humann a făcut în anul 1882 mulaje în gips pentru toată inscripția. Ele se află la Muzeul din Berlin și pe baza lor a întreprins Mommsen magistrala lui ediție și interpretare a scrierii lui Augustus, publicată supt titlul: *Res gestae Divi Augusti*, Berlin, I ed. 1865 și a II ed. 1883, care este și cea mai bună ediție. Mommsen a tipărit tot în 1883 și o altă ediție în format mai mic, deci mai lesne de mănuit, deasemenea *Cagnat* și *Peltier*, cu o traducere franceză, în 1885.

Inscripția întreagă, cu transcrierea ambelor versiuni și cu toate fragmentele descoperite în diferite alte orașe, este foarte bine publicată și în *Corpus Inscriptionum Latinarum*, vol. III, p.

769 ss., apoi în colecția de *Inscriptiones Graecae ad res Romanas pertinentes*, III no. 159, a lui R. Cagnat și G. Lafaye.

Foarte utilă, ușor de întrebuițat și cu un bogat material de comparație în note excelente, este ediția lui Ernst Diehl, în colecția *Kleine Texte* a lui Lietzmann din Bonn, care e și cea mai nouă, fiind din 1910. La Diehl vom găsi prin urmare întregirile mai nouă ale textului, după fragmente descoperite în urmă, așa că adeseori diferă de textul stabilit și completat de Mommsen. Și Tocilescu a publicat un text al inscripției lui Augustus, pentru folosul Seminarului său, însă e lipsit de orice comentariu.

Textul latinesc este rânduit pe 6 coloane, pe când traducerea grecească se întinde pe 19 coloane mai mici și avem păstrate aproape 300 rânduri latinești și vre-o 440 grecești. Un desen interesant al peretelui, acoperit cu coloane de litere latine gravate, poate fi văzut în V. Duruy, *Histoire des Romains*, vol. IV (1882) p. 163.

* * *

O chestiune importantă, care s'a pus dela început învățaților, cari au studiat această mărturie autentică a lui Augustus despre sine însuși, este aceea privitoare la felul cum a fost redactat textul. Este vorba anume, dacă compoziția lui este o operă unitară, făcută întreagă dintr'o dată, sau are un sămbure original lucrat mai de mult, la care în urmă împăratul a adăogat pasagiile următoare, privitoare la evenimente mai târzii din viața sa. Ca un tot lucrat odată îl privește U. Wilcken în *Hermes* (1903) și V. Gardthausen, autorul vestitei opere *Augustus und seine Zeit*, ș. a., pe când părerea a doua, a unei alcătuirii succesive a diferitelor capitole ale autobiografiei, a fost foarte bine și convingător susținută mai ales de E. Kornemann în revista *Klio* (1902—1905), iar mai de curând, tot de el, în cel mai recent studiu asupra inscripției noastre, *Mausoleum und Tatenbericht des Augustus*, 1921. Aici pledează pentru un „Urmonument”, cum zice el, o parte mai veche, scrisă la sfârșitul anului 29 în. d. Chr., la care apoi pe rând au fost alipite și capitolele ce povestiau fapte mai târzii, pe la an. 6—7 d. Chr., precum și unele întregiri adăogate de Tiberius, moștenitorul și urmașul împăratului. În tot cazul un *terminus ante quem*, sigur pentru opera lui Augustus, este data de 3 Aprilie 13 d. Chr., când bătrânul împărat, după mărturia lui Suetonius, a depus acest *index rerum gestarum*, împreună cu testamentul său și cu alte documente, în mâna Vestalelor.

Cu toate că explicațiile lui Kornemann sunt foarte plausibile

nu sunt totuși primite unanim de învățați. Printre aceștia citez pe M. Schanz, care în a sa *Geschichte der römischen Litteratur*, partea II, p. 15 (în Iwan v. Müller's Handb. d. klass. Altertumswissenschaft) admite că cele trei părți ale scrierii au fost toate compuse de odată, fiind strâns și organic încheiate laolaltă, iar întregul operii eră conceput de împărat ca o idee unitară, dar în definitiv nu exclude nici el unele adaose mai târzii.

* * *

Inscripția, împărțită în 35 de capitole, cuprinde după conținutul ei trei părți: mai întâi (cap. 1—14) împăratul își numără funcțiunile și onorurile, la care a ajuns; în partea a doua (cap. 15—24) expune străduințele lui pentru Stat și cetățeni, ca distribuții de bani și altfel de cheltuieli, construcțiuni publice, serbări și jocuri; în sfârșit partea treia (cap. 25—35) conține faptele sale politice în războiu și în timp de pace.

Este probabil însă că Augustus nu a avut în vedere o perfectă împărțire a materiei, întrucât în partea întâia aflăm printre onoruri și slujbe și unele fapte (*res gestae*), după cum în ultimele capitole sunt pomenite și alte distincțiuni personale acordate lui de popor și senat.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Care a putut să fie rostul acestui document remarcabil în intenția lui Augustus, este o întrebare, pe care și-au pus-o învățații și asupra căreia s'a născut o aprigă și încălcată controversă. El își face aici tabloul retrospectiv al vieții și activității sale și dă socoteală — am zice —, la sfârșitul vieții, de cărmuirea lui îndelungată. Pentru aceea așează în fața onorurilor și titlurilor dobândite o listă a faptelor [sale de general și de guvernator al lumii romane. El enumără pe de o parte ceea ce a primit dela poporul și senatul roman, iar de alta ceea ce a dat el pentru cei mulți și cum a lucrat pentru asigurarea acelei *pax romana* și pentru gloria Romei.

* * *

Mai greu de precizat decât scopul inscripției este categoria ei literară. După locul pentru care eră destinată (Mausoleul), ar trebui să o numim o inscripție funerară sau sepulcrală, însă în contra acestei determinări vorbesc cuvintele și întreaga ei compoziție. O inscripție de mormânt presupune încheierea vieții, ea cere absolut indispensabilă o mână streină. Dacă însă în forma dată de Augustus monumentul nu eră o inscripție sepulcrală, ea putea

să devină cu înlesnire o atare, schimbând numai textul la persoana treia și adăogându-se ziua morții și ultimile onoruri câștigate sau fapte săvârșite de către monarh. Și e cu puțință ca Augustus să-și fi pregătit intenționat cu această autobiografie compoziția inscripției sale funerare ¹. Augustus a murit însă repede dnpă încheierea documentului, iar Tiberius ne mai având ce distincțiuni sau isprăvi nouă să înscrie l-a sfârșitul lui, l-a lăsat neschimbat, așa cum l'a găsit, adăogând numai la urmă un fel de rezumat în 14 rânduri, care cuprindeă suma totală a dărniciilor în bani (*congiaria*) ale lui Augustus, clădirile și templele noi zidite, precum și lucrările publice restaurate de el și în fine *innumerabilis impensa*, cheltuieli în general pentru jocuri și spectacole, lupte de gladiatori și fiare, daruri orașelor din Italia și din provincii, distruse de incendii și cutremure, daruri senatorilor și prietenilor pentru a le completa censul.

Prin inscripția pusă la începutul documentului, titlul citat mai înainte, se explică oarecum rostul acestui text nepotrivit cu locul, unde se află săpat. Oricum ar fi, importanța covârșitoare a monumentului găsit la Ancyra este în afară de orice îndoială. Nu există o altă mărturie antică, care să arate cu așa putere impunătoare măreția cărmuirii monarhice a Cesarilor, care abia începuse și se și manifestase cu strălucire în toate domeniile. Această simplă și concisă înșirare a faptelor unei vieți îmbelșugate și a unei domnii de peste o jumătate de veac umple pe cititori de un sentiment respectabil, care ne face să trecem cu vederea faptul că unele lucruri sunt ocolite sau cu totul tăcute.

În timp ce toți învățații sunt de acord întru a recunoaște marea însemnătate a inscripției, s'a iscat o controversă și mai vie asupra caracterului literar al ei. Bibliografia acestei chestiuni este foarte bogată și putem afla operele și savanții, cari au discutat-o, în mai multe locuri, dintre care citez: M. Schanz, *Geschichte der lateinischen Litteratur* (1911), partea II, p. 15; articolul *Monumentum Ancyranum* din *Reallexicon des klassischen Altertums* al lui Lübker, Geffcken, Ziebarth (1914); E. Diehl, *Res gestae Divi Augusti*, ed. 2-a (1910), p. 3; M. Besnier, *Récents travaux sur les res gestae Divi Augusti*, în *Mélanges Cagnat*, Paris 1912, p. 119 ss.; E. Kornemann, *Mausoleum und Tatenbericht des Augustus*, Leipzig 1921; acelaș în *Römische Geschichte* (în Gercke-

1) H. Dessau, *Geschichte der römischen Kaiserzeit*, I (Berlin 1924), capitolul „Das Grabdenkmal des Kaisers“. p. 478 4»4.

Norden, *Einleitung in die Altertumswissenschaft*, ed. 3, 1923); B. Niese-Hohl, *Römische Geschichte* 1923, p. 276 (în *Iw. v. Müller's Handb. d. klass. Altert.*). Vrednic de amintit e mai ales capitoul „*Das Grabdenkmal des Kaisers*“ din opera recentă a lui H. Dessau, *Geschichte der römischen Kaiserzeit*, I, Berlin 1924, în care aflăm ultimul cuvânt al științei dela unul din cei mai autorizați istorici și epigrafiști ai antichității romane

O. Hirschfeld numise inscripția noastră un „testament politic“ al lui Augustus, Th. Mommsen o „dare de seamă asupra gestiunii“ sale (*Rechenschaftsbericht*), iar Nissen o inscripție sepulcrală. Plecând dela aceste diferite exprimări, controversa fu alimentată de studiile serioase ale lui Bormano, care caracterizează monumentul ca o inscripție de mormânt, pe când Hirschfeld o numește *memoria vitae*, adică o dare de seamă asupra vieții și faptelor publice, iar U. von Willamowitz-Moellendorf, combătând părerea că ar fi o inscripție funerară, vede în ea o îndreptățire, o justificare a apoteozei împăratului. Alții au văzut în acest document istoric un bilanț, o carte de socoteli a întemeietorului imperiului, un fel de activ și pasiv, *tabulae accepti*, onorurile primite și *tabulae expensi*. ce a făcut el pentru popor, darurile în bani și grâne, jocuri, cuceririle și pacea provinciilor. Și discuția a continuat, dacă e vorba de o inscripție de mormânt sau de un *compte-rendu* (*Rechenschaftsbericht*) al activității împăratului, chiar o apologie a lui, ca să nu fie judecat drept un tiran și uzurpator, ci ca un adevărat *pater patriae*.

Kornemann și Mommsen, după ei Niese, o privesc cu drept cuvânt ca o scriere politică de primul rang, fără însă ca prin aceasta să-și piardă rostul ei de monument funerar (Dessau). Ca atare formează un gen aparte un fel de *memorial*, din care mai găsim exemplare în Orient, precum e inscripția principelui Antiochos din Commagene¹. Nu numai în fața plēbii romane, pe care o hrănise din banii lui proprii, își dă socoteala de faptele sale Augustus, întemeietorul monarhiei, ci în fața imperiului întreg cu provinciile sale și în fața posterității, căreia erau destinați cei doi stâlpi de bronz, scriși cu litere capitale, la intrarea Mausoleului său.

Monumentum Ancyranum are prin urmare, rolul de *elogium sepulcrale*; *honores* formează esențialul și de aceea cu ele se în-

1) Putem apropia și inscripțiile elogiilor funebre ale comandanților roman M. Vinicius (Dessau, *Inscr. Lat. Sel.* 8965) și Tib. Plautius Silvanus Aelianus (CIL. XIV 3608=Dessau, I L S, 986); cf. pentru ele G. G. Mateescu, *Epigrafiă sau studiul inscripțiilor*, Cluj, 1926, p. 12.

cepe și se încheie documentul, *impensa* și *res gestae* sunt numai introduse între distincțiuni și magistraturi.

După moartea autorului, textul acestui *index rerum gestarum* fu luat din depozitul sacru al Vestalelor și deschis, dar înainte de a fi eternizat în bronz fu revăzut probabil de moștenitori (Tiberius și Livia Augusta) pentru a îndreptă unele cifre, care nu mai corespundeau sau pentru a completa numărul anilor vârstei, la care murise.

* * *

Să trecem acum la cuprinsul amănunțit al monumentului păstrat nouă în copia din Ancyra.

În primul capitol Augustus povestie concetățenilor săi, cari în mare majoritate îl cunoscuseră numai bătrân, cum el aproape încă băețandru, *annos undeviginti natus*, intrase în vâltoarea războiului civil pentru binele comun: *et privato consilio et privata impensa exercitum comparavi, per quem rem publicam dominatione factionis oppressam in libertatem vindicavi*.

Aceasta era versiunea oficială, pe care împăratul căutase să o impună, pentru a explica și justifica repede la parvenire, la care țintise atunci numai din ambiție personală.

Urmează apoi alegerea lui de senator și acordarea de *imperium* ca *propraetor* alături de consuli, cum a fost ales consul de popor pentru a-i răsplăti meritele, cum l'au numit triumvir; toate acestea fără să pomenească cu o vorbă pe Antonius, adversarul său de odinioară, ceea ce dovedește un mare tact politic. Discreția lui, principalul actor pe scena războaielor civile, contribuie la acoperirea cu vălul uitării a turburărilor din ultima epocă republicană. Numai o singură dată îl amintește pe Antonius (în cap. 24), dar fără să-l numească: *is cum quo bellum gesseram*.

Mult mai departe (cap. 25) povestește, cum toată Italia și provinciile vestice s'au strâns în jurul lui și l'au aclamat ca general în potriva lui Antonius și a Cleopatrei, pe cari însă iarăși nu-i numește: *juravit in mea verba tota Italia sponte sua et me belli, quo vici ad Actium depoposcit; juraverunt in eadem verba provinciae Galliae, Hispaniae, Africa, Sicilia, Sardinia* și spune apoi că de partea lui au fost 700 de senatori, 83 de foști și viitori consuli, 170 sacerdoți.

Apoi, biruitor la Actium, a predat toată autoritatea senatului și poporului (cap. 34): *bella ubi civilia exstinseram per consensum universorum politus rerum omnium* (stăpân pe toată autoritatea),

rem publicam ex mea potestate in senatus populiq[ue] Romani arbitrium transtuli; mulțumit să fie întâiu la onoruri, dar ne-dorind o putere mai mare decât colegii lui: *praestiti omnibus dignitate, potestatis autem nihilo amplius quam conlegae*. Și tot în acest capitol: *Quo pro merito meo senatus consulto Augustus appellatus sum*, acordarea titlului *Augustus*, nume supt care a fost el cunoscut și numit de generația contemporană, ca și de posteritate.

Această onoare, ca și o alta asemănătoare pornită dela întreg poporul cu toate clasele sale, conferirea titlului de *pater patriae* (an. 2 în. Chr.), au fost lăsate înadins de Augustus la sfârșitul întregului document, chiar înainte de indicarea vârstei sale, cu care se încheie cap. 35, cel din urmă. Iată textul: *senatus et equester ordo populusque Romanus universus appellavit me patrem patriae...* iar la sfârșit: *cum scripsi haec annum agebam septuagensimum sextum*.

Magistraturile, sarcedoțiile și recompensele, conferite lui de popor, sunt înșirate pe la început. În cap. 4: două ovații, 3 triumfuri, de 21 de ori aclamat *imperator*, sacrificii și rugăciuni zeilor de 55 de ori pentru izbânzile pe mare și uscat, 890 de zile de rugăciuni pentru biruințe, consul de 13 ori. În cap. 5 nu uită să ne mărturisească refuzul lui de a primi dictatura și consulatul pe viață, ceea ce ar fi fost nerepublican; în schimb ia în mână *annona*, aprovizionarea Capitalei și face minuni: *non recusavi in summa frumenti penuria curationem annonae, quam ita administravi, ut inter paucos dies metu et periculo praesenti populum universum meis impensis liberarem*.

Risipite în diferite capitoare sunt onorurile de tot felul, acordate lui sau a lor săi, de hatârul lui, de către popor, senat, cavaleri, orașele Italiei și pe care el a socotit mai cuminte să le refuze.

* * *

Foarte amănunțit și într'o expunere unitară ne înșiră împăratul clădirile construite de el în Roma (cap. 19—21) și făcute cu bani mai mult din prăzi (*manubiis*), precum: templul lui Mars Ultor, al lui Iupiter Tonans et Feretrus, al zeilor Apollo, Divus Iulius (Caesar), Quirinus, Minerva, Iuno regina, zeii Lares, Mater Deum, Lupercal, etc.; alte zidiri: Curia Iulia, Forum Augustum, Basilica Iulia, Theatrum M. Marcelli, portice; reconstruiri la sanctuarul Capitolin, 82 temple, Theatrum Pompeji, apeducte, via Flaminia, etc. (și în adaosul dela sfârșit).

Deasemenea se arată Augustus foarte precis și meticulos în

descrierea distracțiilor (*ludi*), cu care a desfătăt plèbea Capitalei (cap. 22—23): 8 jocuri (*munus gladiatorium*), în care au luptat pe viață și pe moarte 10.000 de oameni, 2 lupte cu atleți aduși de pretutindeni (după Actium au luptat Daci și Suevi între ei), 27 *ludi* în *circus* și *theatra*, 26 *venationes bestiarum Africanarum*, 3500 de fiare ucise. Cel mai minunat spectacol fu însă o naumahie, *spectaculum navalis proeli*, în Trastevere cu 30 de trireme și 3000 de luptători în afară de vâslași, într'un bazin făcut anume, căruia îi dă și dimensiunile exacte. A mai sărbătorit și *ludi Latini saeculares* *quinti* la a. 17 în. Chr., cu care prilej a compus și poetul Horatius al său *Carmen saeculare*, apoi *ludi Martiales* pentru consacrarea templului ridicat lui Mars Ultor în forul construit de el.

Cu mai mare îngrijire și băgare de seamă ne face cunoscute împăratul darurile în bani peșin (*numerato*) sau în grâne (*frumento*), pe care el în diferiți ani le acordă tuturor locuitorilor din Roma, înscrși în listele celor ce căpătau *frumentum publicum*. La fiecare dată însemnează cu precizie câte sute de milioane de sesterți l'a costat pe el în deosebite feluri îngrijirea sau colonizarea veteranelor liberați. La sute de mii de oameni, plebèi și coloniști veterani câte 3—400 de sesterți, odată 11 *frumentationes frumento* și peste tot menționat *pecunia mea* sau *ex patrimonio meo*, din averea lui personală. Mai mult încă, el a ajutat tezaurul public (*aerarium*) cu 150 de milioane de sesterți și *aerarium militare*, creat de el pentru a recompensă pe soldații bătrâni, cu alți 170 de milioane de sesterți (cap. 15—18). Intr'un alt loc (cap. 24) ne declară că a transformat 80 de statui de argint, care îl reprezentau în Roma, unele din ele ecvestre, în daruri pentru templul lui Apollo.

Și aici putem să asemănăm însemnările acestea cu inscripțiile sepulcrale sau onorare ale simplilor magistrați din orașele de mâna a doua din provincii, de pildă în coloniile grecești dela Pontus Euxinus, cari se lăudau și ei pe monumentele epigrafice sau erau onorați de senatul municipal și de popor, pentru silințele depuse spre binele comunității și pentru satisfacerea concetățenilor lor.

* * *

Documentul acesta politic mai conțineă însă și date foarte importante privitoare la activitatea lui Augustus de asigurare a păcii și de ridicare a prestigiului Romei, care cam decăzuse din cauza îndelungatelor războaie civile.

Astfel în cap. 3 ne arată purtarea lui clementă față de adversarii interni învinși și față de popoarele supuse: *victorque omnibus*

veniam petentibus civibus peperci. Externas gentes conservare quam excidere malui. Și tot aici ne dă numărul soldaților recrutați dintre cetățenii romani, cari au servit supt el, aproximativ o jumătate de milion. Dintre aceștia peste 300.000 au fost așezați în colonii sau trimiși la casele lor. Cu prilejul triumfului sărbătorit după biruința dela Actium 120.000 de coloniști militari au primit câte nu dar, *congiarium triumphale*, de câte 1000 de sesterți.

Augustus respectă însă proprietatea particulară, căci a plătit posesorilor de pământuri, cumpărate pentru colonizarea veteranilor, mulți bani numărați, 600 de milioane de sesterți în Italia și 260 de milioane în provincii și se laudă aici cu plină dreptate (cap. 16): *Id primus et solus omnium, qui deduxerunt colonias militum in Italia aut in provinciis, ad memoriam aetatis meae feci.*

Iar în cap. 28, către sfârșit, ne spune: *colonias in Africa, Sicilia, Macedonia, utraque Hispania, Achaia, Asia, Syria, Gallia Narbonensi, Pisidia militum deduxi. Italia autem duodeciginta colonias, quae vivo me celeberrimae et frequentissimae fuerunt meis auspiciis deductas habet.* Opera aceasta largă de colonizare a primului împărat, care continuă politica mărească a lui Caesar, a avut cea mai mare însemnătate pentru răspândirea romanismului în provincii. Amintesc aici că numai mulțumită numeroaselor colonii trimise de Augustus în Sicilia, după înfrângerea lui Sextus Pompejus, s'a ajuns la latinizarea insulei, în care până atunci predominase elenismul, o formă culturală superioară.

În cap. 8 ne vorbește despre operații de cens, revizuire a listelor senatoriale și trei recensăminte, care au dat la statisticile oficiale cifra de 4—5 milioane de cetățeni romani. Și tot aici, în calitatea lui de *praefectus morum*, ἐπιμελητής τῶν νόμων καὶ τῶν τρώπων, în locul censorilor republicani, ne arată cum, prin legi nouă și prin exemplul lui, căută să reînvieze virtuțile strămoșești în societatea vițioasă contemporană.

A scăpat Marea Mediterană de pirații lui Sextus Pompejus, care amenință Roma cu flămânzirea, prin capturarea transporturilor cu grâne: *mare pacavi a praedonibus* (cap. 25). Dreptul de proprietate asupra oamenilor, sclăvia care stă la baza societății antice, fu recunoscută de el, căci 30.000 de pirați făcuți prizonieri, foști sclavi fugiți, fură înapoiți stăpânilor *ad supplicium sumendum*.

Dar împăratul mai avea încă ceva de povestit și anume politica lui externă, de câștigare a granițelor naturale prin anexarea de provincii nouă, despre lupte și relații pașnice cu popoare barbare necunoscute până la dânsul, de pacea imperială romană, *pax parta victoriis*, căreia i se ridică la Roma o *ara Pacis Augustae*, monument de o rară frumusețe artistică și pentru care pace, spre a o vesti tuturor, închide de trei ori templul lui Ianus (cap. 12 și 13).

Aceste *res gestae Augusti* au o mai mare unitate de compoziție decât *honores și impensae*. Ele cuprind capitolele consecutive 26—33 și ne vorbesc despre mărirea hotarelor: *omnium provinciarum populi Romani . . . . fines auxi*. Este vorba de sigur mai ales de provinciile nouă din Illyricum și dela Dunăre: Raetia și Vindelicia, Noricum, Pannonia, Dalmatia și Moesia. Mai departe: *Gallias et Hispanias provincias et Germaniam ad ostium Albis fluminis pacavi*; se amintesc campaniile pentru pacificarea nord-vestului Spaniei în potruva Asturilor și Cantabrilor precum și expedițiile grele conduse de Drusus, fiul Liviei, în Germania Magna până la Elba, care asigură cel puțin stăpânirea Rinului, unde înflori strălucita civilizație a orașelor renane, dela Leyden (Lugudunum Batavorum), Nimwegen (Noviomagus) și Köln (Colonia Agrippina) până la Mainz (Moguntiacum) și Strasbourg (Argentoratum). *Alpes pacari feci* și acum e interesantă înclinarea lui către politica pacifică: *nulli genti bello per iniuriam inlato*.

Urmează cea mai prețioasă cucerire a lui Augustus, *Egiptul*, care îi procură tezaurul putred de bogat al Ptolemeilor și asigurarea aprovizionării cu grâne pentru Roma și Italia: *Aegyptum imperio populi Romani adieci*.

Vorbește apoi de expediția flotei romane pe ocean până la *Chersonesul Cimbrilor* (Iutlanda), de expedițiile din *Etiopia* și *Arabia Eudaimon* (fericită), de *multi populi Germanorum, qui per legatos amicitiam meam et populi Romani petierunt*; despre regularea afacerilor Armeniei maior, unde *Tiberius Nero, qui tum mihi privignus erat* (fiu vitreg) și *Gaius filius meus*¹⁾ instalau pe tron regi vasali, ca și la Parți și la Mezi.

El a impus Parților neînvinși și altor dușmani să restituie Romei trofee romane pierdute mai de mult: *trium exercitum Romanorum spolia et signa reddere*, pe care le-a depus în templul lui Mars Ultor. Nouă regi sau fii de regi sunt aduși de el înaintea

¹⁾Gaius eră fiul fiicei sale Iulia și al lui Claudius Marcellus, nepotul de soră al lui Augustus.

carului de triumf, în timp ce alți regi barbari se refugiau la Roma, iar alții, ca fiii regelui Traciei, trăiau la curtea lui ca ostateci.

Faima împăratului și a Romei ajunge însă și mai departe, pătrunzând până în inima barbariei sau în Extremul Orient. Cap. 31: *Ad me ex India regum legationes saepe missae sunt, nunquam antea visae apud quemquam Romanorum ducem. Nostram amicitiam petierunt per legatos Bastarnae, Scythaeque et ultra reges, Albanorumque rex et Hiberorum (în Caucaz) et Medorum.*

În cap. 30 vorbind de supunerea Pannonilor spune: *Pannoniorum gentes... imperio populi Romani subieci protulique fines Illyrici ad ripam fluminis Danuvi*, unde trebuie să înțelegem vestitele campanii ale lui M. Vinicius și Tiberius. Și îndată un pasaj referitor la Daci: *Citra quod Dacorum transgressus exercitus meis auspiciis victus profligatusque est et postea trans Danuvium ductus exercitus meus Dacorum gentes imperia populi Romani perferre coegit.* Aici putem deosebi două conflicte la un interval oarecare: întâiu năvălirea Dacilor în provinciile romane din dreapta Dunării, respingerea și alungarea lor înapoi peste fluviu de către Tiberius (a. 12—9 în. Chr.), fapte confirmate de mărturia lui Cassius Dio, iar ceva mai târziu contraofensiva romană, pe care regretatul Vasile Pârvan în *Getica*, p. 94—95, o așează la a. 4 d. Chr., identificând-o cu expediția lui *Sex. Aelius Catus*, care a produs o adevărată catastrofă dacică, urmată de transplantarea a 50.000 de prizonieri daci în Moesia.

Atâtea și atâtea fapte de arme, care îndreptățeau cuvintele din titlul pus la începutul inscripției de urmașul lui Augustus: *orbem terrarum imperio populi Romani subiecit.*

* * *

Nici o vorbă însă despre înaintașii lui, cari pregătiseră calea monarhiei și cărora el nu se recunoște cu nimic dator. Numai în treacăt amintește chiar pe tatăl său adoptiv, dictatorul Caesar, față de care el își îndeplinise datoriile de pietate urmărind cu justiția și cu armele în mâini pe asasinii lui și executând credincios dispozițiile sale testamentare. Nici zeii nemuritori nu sunt pomeniți cu recunoștință, deși le-a dăruit lucruri prețioase și le-a clădit sau restaurat locașuri mărețe pentru adorare.

Așa vorbiă deci înainte de moarte împăratul Augustus către concetățenii și supușii lui provinciali, dar și pentru posteritate și pentru istorie, descriind în amănunte toate laturile activității sale de cârmuitor nestânjenit timp de o jumătate de secol, amestecând

lucruri mărunte cu fapte strălucite și ferindu-se cu îndemânare de a lăsa să se vadă, că el a fost cu adevărat stăpânul lumii romane și că republica încetase de a mai trăi.

Despre însemnătatea Monumentului dela Ancyra ca izvor istoric cu informație autentică, e destul să amintesc, că amănunțele și împrejurările cuprinse în el confirmă sau corectează știrile și mărturiile, ce avem dela Suetonius sau Cassius Dio pentru epoca și personalitatea lui Augustus. Un studiu al lui Gottanka, intitulat *Suetonius Verhältnis zu d. Denkschrift des Augustus*, disertație la München, 1904, a dovedit tocmai relațiunile dintre Suetonius și inscripția noastră.

II. CONTRIBUȚIE EPIGRAFICĂ LA ISTORIA REGELUI BYREBISTAS.

Decretul orașului Dionysopolis pentru lauda lui Akornion.

În țara noastră, dar mai cu seamă pe teritoriul Dobrogei, s'a descoperit mulțime de monumente epigrafice, care au fost de mare ajutor istoriei antice, pentru lămurirea și precizarea unor evenimente politice. Ele ne-au desăvârșit și cunoștințele din autorii clasici, cu privire la împrejurările de viață culturală și religioasă, administrativă și economică, a coloniștilor greci din porturile Pontului Euxin, a locuitorilor băștinași din neamul Traco-Dacilor sau a colonilor și veteranilor romani și romanizați, cari au îndeplinit aici cea minunată operă de romanizare cu rezultate durabile.

Printre aceste documente istorice de mare valoare, dat fiind caracterul lor de autenticitate, posedăm o inscripție grecească mai întinsă, un decret oficial al coloniei grecești *Dionysopolis* (astăzi Balci.) Textul ei, deși rău mutilat la începutul lui și mai puțin pe latura stângă, este totuși de o însemnătate capitală pentru istoria veche a ținuturilor locuite de Români.

Ea ne oferă lămuriri extrem de prețioase și altfel necunoscute despre acel mare rege al Geto-Dacilor, numit *Byrebista*, care reprezintă culmea puterii strămoșilor noștri. Pe vremea lui Caesar, regele Dacilor concentrase în mâna sa de fier toate energiile tracodacice dintre Balcani și Carpații nordici, Nistru și Dunărea de mijloc și după ce ruinase puterea Bastarnilor în Est și a Scordiscilor în Sud-Vest, pe a Boilor și Teuriscilor în Vest și Nord-Vest, amenința serios hotarele statului roman, fapt ce neliniștiă pe însuși Caesar, care și plănuise o puternică expediție războinică în contra Dacilor.

Interesantele știri istorice, atestate de documentul acesta, au intrat în circulație, fiind folosite și interpretate de învățați în legătură cu Byrebista și cu istoria orașelor grecești din Pontul stâng, numai de vreo 30 de ani încoace. Inscricția, descoperită la Balcic (în Dobrogea Nouă), a fost dusă la Muzeul din Sofia și publicată mai întâiu de învățatul rus Vasile Latyschew (autorul colecției de *Inscriptiones orae septentrionalis Ponti Euxini*, vol. I, II, IV și I ed. 2-a) în *Izvestia Ministerului Instr. Publice* din Petersburg, 1896 Ianuar, apoi în colecția lui W. Dittenberger, *Sylloge Inscriptionum Graecarum*, ed. 2-a, vol. II (1900) la No. 342, iar în ed. 3-a, revăzută de Hiller v. Gaertringen, la No. 762. O aflăm și în R. Cagnat, *Inscriptiones Graecae ad res Romanas pertinentes*, I No. 662, dar cea mai științifică publicare a ei se datorește lui E. Kalinka, *Antike Denkmäler in Bulgarien*, No. 95 (în *Schriften der Balkan-kommission*, Wien, 1906), unde ni se dă transcrierea și completarea textului, cu o fotografie foarte clară și multe întregiri și note referitoare la alfabet, limbă și elementele de istorie și antichități cuprinse în inscripție. Absolut indispensabilă este și cercetarea ediției 3-a din *Sylloge*, pentru notele sale explicative, ca și pentru unele completări ale textului, diferite de cele ale lui Latyschew și Kalinka. Acesta din urmă studiasse inscripția după estampă, după o copie a lui și una a lui Bormann.

Inscripția e săpată pe o placă de marmoră cenușie deschisă și de calitate mai proastă, iar în partea de sus e ruptă de tot, așa că ne lipsește începutul și din primele cinci rânduri conservate mai avem numai câte 2—3 cuvinte. De aceea nici sensul lor nu e deplin asigurat. Sfârșitul inscripției este întreg, iar din cele 49 de rânduri ultimele 20 sunt aproape intacte și au câte 45—46 litere fiecare. Dimensiunile pietrei sunt: 70 cm. înălțime, 46 lățime, 7 și 9 cm. grosime.

* * *

Inscripția dela Dionysopolis este un act public și oficial, un *decret* din categoria celor mai obișnuite decrete ale cetăților grecești, pentru lauda și onorarea cu o coroană de aur și cu o statuie de bronz a unui concetățean ilustru, numit *Akornion*, fiul lui Dionysios. El binemeritase dela patrie, atât pentru activitatea sa de preot al mai multor zei adorați la Dionysopolis, îndeplinindu-și slujba cu multă pompă și daruri din jertfe pentru locuitorii orașului, cât și mai ales pentru talentele lui diplomatice, puse în ser-

viciul cetății sale necăjite, în toate împrejurările, ca sol trimis pe lângă regele Byrebista și chiar la Romani.

Textul monumentului a fost comentat cu multă pricepere de însuși Latyschew, care a fixat data lui la a. 48 în. Chr., dată acceptată și de Dittenberger și Kalinka, pe baza criteriilor interne, pe care le vom cerceta mai departe. Mai amintesc comentariul lui Brandis în Pauly-Wissowa, *Real-Enc., Suppl.* I 261—263, s. v. *Byrebistas*, acela al lui Georges Seure, *Archéologie thrace* în *Rev. Archéol.* 1911², p. 430—432, iar de curând interpretarea largă faptelor istorice cu fragmente din traducerea românească a textului grecesc, a răposatului nostru savant, Vasile Pârvan, în *Getica* (p. 66, 74—75, 78—82, 83), care a pus mai ales în lumină raporturile lui Byrebista cu orașele grecești dela M. Neagră. O traducere liberă vom afla și în G. Popa-Lisceanu, *Cetăți și orașe greco-romane în noul teritoriu al Dobrogei* (1921) p. 25—27.

* * *

Înainte de a începe interpretarea cuprinsului și explicarea și încadrarea datelor istorice și arheologice ce conține, este neapărat necesar să cunoaștem traducerea exactă a documentului nostru.

Partea dela început, nu știm câte rânduri, lipsește cu desăvârșire, iar cele dintâi păstrate sunt așa de rău stricate, încât nu le putem întregi sigur. Trebuie să presupunem însă un început la fel cu toate decretale grecești, în care se expunea mai întâiu *motivarea* pentru lauda și onoarea decretată lui Akornion, începând de obicei cu conjuncțiunea *ἐπειδή* sau *ἐπεὶ* „fiindcă“ sau cu *ὅπως* și exprimând scopul. În inscripția noastră motivarea eră îmbelșugată și din fericire ni s'a păstrat o bună parte din ea, ca să putem judeca și noi meritele lui Akornion și în deosebi impasurile și dificultățile, prin care trecea orașul grecesc Dionysopolis și cu el toate porturile pontice pe la jumătatea secolului I în. Chr., pe vremea celei mai mari expansiuni militare a Geto-Dacilor și pe vremea triumviratului întâiu și a războiului civil dintre Caesar și Pompejus.

Primele fapte demne de laudă ale acestui vrednic Dionysopolitan ne rămân deci necunoscute până la cele cinci rânduri ciunțite, din care putem înțelege că: „împreună cu unul, fiu al lui «Theodorus, și cu un Epica . . . , pe cheltuiala lui proprie, a «plecat în solie călătorind departe (*συναποδημῶν ἀπὸρατο*) și ajun- «gând la Argedava, la tatăl aceuia (al lui Byrebista: *εἰς Ἀργέδαυον «πρὸς τὸν πατέρα αὐτοῦ*) și întâlnindu-l, totdeodată a obținut dela el

«. . . . . [aici lipsesc 10 litere], probabil: bunăvoință pentru «oraș (τήν εὐνοϊαν) . . . . și a scutit pe popor» [aici iarăși o [lipsă de 10 litere], poate: de tribut.

Și de aici înainte completarea textului e sigură: «Ajungând «(apoi) preot al Marelui Zeu (ἱερεὺς τε γενόμενος τοῦ θεοῦ τοῦ μεγάλου) «a săvârșit în chip strălucit procesiuni și sacrificii și a împărțit și «cetățenilor părți din carnea (victimelor). Fiind ales preot al lui «Sarapis tot așa a suportat cu vrednicie și cu bunăvoință cheltuielile. Iar Dionysos, (zeul) eponim al orașului, ne-mai având de «mai mulți ani preot și fiind chemat (tot) el de cetățeni, s'a consacrat pe sine (acestei slujbe); și pe vremea iernării lui C. Antonius luând (iarăși) coroana zeului (adică: devenind preot) a împlinit procesiuni și sacrificii frumos și cu măreție și a dat cetățenilor carne din belșug. Și luând pe viață cununa zeilor din «Samothrake îndeplinește procesiuni și sacrificii pentru inițiați și «pentru oraș (ὕπερ τε τῶν μυστῶν καὶ τῆς πόλεως).

«Și în timpul din urmă regele Byrebistas ajungând cel dintâiu «și cel mai mare dintre regii din Tracia (νεωστὲι τε τοῦ βασιλέως «Βυρεβίστα πρώτου καὶ μεγίστου γεγονότος τῶν ἐπὶ Θράκης βασιλέων) «și stăpânind tot ținutul de dincoace de râu (Dunărea) și de dincolo și ducându-se (Akornion) și la acesta, în cel dintâiu și cel mai mare regat (εν τῇ πρώτῃ καὶ μεγίστῃ βασιλίᾳ) ¹⁾, a obținut cele mai «bune foloase (τὰ βέλτιστα) pentru patrie, vorbind și dând sfatul în «chestiuni importante (τὰ κρείτιστα), conciliindu-și (sau atrăgând: «προσπαραμυθούμενος) bunăvoința regelui pentru mântuirea patriei; și în toate celelalte (ocazii) oferindu-se pe sine fără rezerve (ἀφειδῶς) «în solliile orașului și luând asupra-și fără șovăire primejdiile, pentru «a înfăptui prin toate mijloacele (πάντως) vre-un folos (συμφέρον) «patriei.

«Și fiind trimis de regele Byrabeista (sic!) ca ambasador la «Cn. Pompejus, fiul lui Cnaeus, imperator al Romanilor (αὐτοκράτορα «Ρωμαίων) și întâlnindu-se cu acesta în regiunea Macedoniei din «jurul Heraclei Lyncestis, nu numai că a rânduie bine treburile «pentru rege (τοὺς ὑπὲρ τοῦ βασιλέως χρηματισμοὺς διέθετο) atrăgând «regelui bunăvoința Romanilor, dar și pentru patrie a realizat cele «mai minunate afaceri; — în general (καθόλου) în ori ce situație a «împrejurărilor (κατὰ πάσαν περίστασιν καιρῶν) expunându-se cu trup

1) Traduc după textul corectat în *Sylloge*³, în timp ce V. Pârvan, după Kalinka, care dă ἰδιᾶ în loc de βασιλίᾳ, traducea în *Getica*, l. cit.: „în cea dintâi și cea mai mare apropiere“. *Argedava* eră însă departe undeva în Dacia transcarpatină.

«și suflet (ψυχή και σώματι παραβαλλόμενος) și folosind resurse pentru «cheltuieli din viață» (ἐκ τοῦ βίου, expresie talmăcită de Dittenberger : «*ex sua re familiari*) adică : «din averea lui particulară, și alimentând (sau : dând putere : σωματοποιῶν) dela el însuși la unele «regii politice» (adică : ajutând cu bani tezaurul public), «arată cel «mai mare zel pentru mântuirea patriei».

Și acum sfârșitul motivării decretului : ἵνα οὖν και ὁ δῆμος φαίνεται τιμῶν τοὺς καλοὺς και ἀγαθοὺς ἀνδρας και ἑαυτὸν εὐεργετοῦντας : «așa dar, pentru ca și poporul să se arate cinstind pe cei buni și «de ispravă și cari îi fac lui bine»....

Urmează apoi formula hotărârii decretului : δεδόχθαι τῇ βουλή και τῷ δήμῳ » a hotărât senatul și poporul» și în fine recompensa obișnuită în decretele grecești, lauda, coroana și statuia ; ἐπηνήσθαι μὲν ἐπὶ τοῦτοις Ἀκορνίωνα Διονυσίου και στεφανωθῆναι αὐτὸν ἐν τοῖς Διονυσίοις χρυσῷ στεφανῷ και εἰκόνι χαλκῆ, etc. «a hotărât senatul «și poporul (Dionysopolitanilor) ca Akornion al lui Dionysios să «fie lăudat pentru aceste (merite) și să fie încununat el la Dionysii «cu o cunună de aur și o statuie de bronz și să fie încununat și «în timpul ce urmează, în fiecare an (εἰς τὸν λοιπὸν χρόνον καθ' ἕνατος ἔτος) la Dionysii cu o coroană de aur și să i se dea pentru ridi- «carea statuei (numită acum ἀνδριάς) locul cel mai la vedere din «agoră (ἐπιφανέστατον).»

* * *

Trecând la interpretarea inscripției trebuie să ținem mai întâiu seamă de locul, unde a fost descoperită, care este în acelaș timp și orașul, despre care e vorba în tot cuprinsul documentului și care a conferit acest decret onorific și anume orașul *Dionysopolis*. Akornion, diplomatul și filantropul mult lăudat, eră deci un cetățean de frunte în *Dionysopolis* pe vremea regelui Byrebista.

Dacă voim să aflăm o informație mai bogată despre istoria acestei colonii grecești, ne adresăm operii de numismatică, de mare valoare, a lui B. Pick, *Die antiken Münzen von Dacien und Moesien*, Berlin, 1898, p. 125 și urm., precum și articolului *Dionysopolis* al lui Brandis, din *Real-Encycl.* a lui Pauly-Wissowa, vol. V (1905), col. 1008-9, unde vom găsi toate mărturiile literare, epigrafice și numismatice referitoare la acest oraș antic. Aici sunt necesare numai câteva amănunte. *Dionysopolis* a fost în vechime un port maritim mai de mâna a doua (a bătut numai monete de bronz) și e pomenit în puțini autori clasici, în deosebi la cei ce înșiră toate orașele de pe coasta Pontului, ca Skymnos, Annon.

Periplus Ponti Euxini, Strabo, Plinius naturalistul, Pomponus Mela, Dicționarul lui Stephanus din Byzantion. Numele său vechiu era *Κρουνοί*, dela niște izvoare de acolo la marginea mării. Încă pe la 200 în. Chr. se numia Dionysopolis, în legătură cu cultura viței de vie înfloritoare pe această parte a țărmului, dar și cu adorarea de către localnici a zeului Sabazios, sincretizat cu Dionysos, cum vom vedea mai departe. Mai de mult se credea că orașul antic a fost pe locul, unde e astăzi Ekrenè, însă inscripții descoperite la *Balcik* cu numele *Dionysopolis* săpat pe ele, făcură pe Mercklin și apoi pe Jirecek în 1886 să localizeze definitiv aici această colonie grecească. Nu cunoaștem nici data întemeierii ei și nici de unde au venit coloniștii greci întreprinzători, cari s'au așezat aici. În tot cazul putem spune sigur, că nu a fost întemeiată odată cu vechile colonii milesiene sau cu acelea dorice ale Heraclei. În epoca clasică Skymnos, în a sa *Periègesis*, ne spune, că era așezat la hotarul între Schiți și Crobyzi și că locuitorii orașului erau Greci de diferite seminții (*μυγάδες Ἑλληνες*) Dionysopolis aparținea teritoriului orașului Odessos (Varna), iar inscripția noastră și monetele din epoca imperială romană ne dovedesc că Dionysopolitani adorau pe *Zeul cel Mare* (*Μέγας θεός*) dela Odessos. Pe la 200 în. Chr. trebuie să-și fi dobândit autonomia, căci după această dată începe să bată monete.

Din inscripția dedicată lui Akornion putem să ne dăm seama de starea de slăbiciune și de sărăcie, în care se află orașul Dionysopolis, după decadența regatului Odryzilor, ajuns în clientela Romei republicane și pe vremea când Romanii și regele Byrebista își disputau hegemonia asupra Nordului peninsulei balcanice. Unele orașe grecești, mai neputincioase, cum era acesta, se supuneau de bunăvoie celui mai puternic vecin, în timp ce altele, mai energice și înfloritoare, ca Histria, Olbia și Messembria, îndrăzneau a rezista cu armele în mâini înotriva oricărei cötropiri.

* * *

Dacă cercetăm acum de aproape cari ra, plină de fapte vrednice de laudă, a lui Akornion și prețioasele informații istorice și de natură anticvarică, pe care ni le procură textul inscripției, vom constata că ele sunt așezate în ordine cronologică, așa cum au fost înfăptuite.

Pentru datarea lor avem două elemente sigure: iernarea lui C. Antonius la Dionysopolis pe la 62-61 în. Chr. și mai departe

solia lui Akornion în Macedonia la Pompejus, care fusese aclamat *imperator* după bătălia dela Dyrrachium, la a. 48 în. Chr.

Știrile, cu care inscripția aceasta ne îmbogățește cunoștințele noastre istorico-arheologice, sunt însă de două feluri. Unele pot fi grupate în jurul activității *interne* a lui Akornion, ca preot al mai multor culte din Dionysopolis și ca mare filantrop, care dă serbări și face sacrificii cu jertfe îmbelșugate pentru concetățenii săi cei lipsiți, fapte obișnuite și adesea pomenite în decretele sau inscripțiile funerare ale cetățenilor bogați din orașele și coloniile grecești de pretutindeni, și din Dobrogea noastră și din Rusia meridională. Exemple putem afla în manualele de epigrafie greacă ale lui Larfeld, în colecțiile de inscripții ale lui Latyschew, în vol. I din Cagnat, *Inscriptiones Graecae ad res Romanas pertinentes* și în *Sylloge*, ed. 2-a, la indice (Dittenberger).

Grupa a doua cuprinde însă fapte politice și mărturii autentice cu mult mai importante, unele necunoscute până acum și altele desăvârșind informația noastră istorică cu privire la marele rege al Dacilor, *Byrebista*.

Ambasadele lui Akornion la regii Dacilor, la Argedava, și la Pompejus în Macedonia sunt știrinouă, care pun într'o nouă lumină puterea, întinderea stăpânirii și politica lui Byrebista față de unele orașe grecești și față de Romani.

Mă voiu ocupa mai întâiu cu datele acestea de *istorie politică*, de oarece ele alcătuiesc partea cea mai caracteristică și originală, unică, a documentului nostru dela Dionysopolis.

Primele rânduri mutilate au fost înțelese ca o solie a lui Akornion, însoțit de alți Greci, la tatăl lui Byrebista, după completarea lui Dittenberger, admisă și de Kalinka și de comentatori și se pare că într'adevăr întregirea aceasta e bine nimerită, deși G. Seure (*l. cit.* p. 431, nota 2) crede că e vorba tot de Byrebista, iar nu de tatăl acestuia. Solia aceasta însă, fiind faptul cel mai vechiu conservat în inscripție, e cu mult anterioară vorbelor de laudă și epitetelor, cu care decretul introduce în text pe regele Byrebista, mai jos, tocmai la rândul 22, iar între cele două solii sunt așezate sacerdoțiile lui Akornion, care de sigur i-au ocupat lui mai mulți ani din viață. Rămâne deci probabilă ambasada la tatăl lui Byrebista între anii 80-70 în. Chr.

A călătorit departe pe socoteala lui proprie, la *Argedavon*, pare fusese citit *Argedaron*, însă revizuirea textului pe piatră de Crof., Bogdan Filow, directorul Muzeului din Sofia pentru ediția 3-a din *Syllog. Inscr. Graec.*, asigură lectura *Argedavon*. formă coruptă

sau varianta pentru *Argedava*. Această *dava* dacică, unde eră, se pare, reședința regilor Daciei, poate fi identică cu *mansio Arcidava*, pomenită în Tabula Peutingeriana și în Geograful Ravennat, pe drumul bănațean Lederata-Aizizis-Tibiscum, în valea Carașului. Aici, lângă satul Vărădia (N-V de Oravița) sunt ridicături de pământ, care indică prezența unui castru roman de formă patrulateră cu dimensiunile de 144 și 126 metri, care apără stațiunea de poștă Arcidava. Chiar lângă sat se ridică un mic platou pe o stâncă înaltă, unde a putut să fie odinioară cetatea dacă a regelui Byrebista și a tatălui său, într'o poziție asemănătoare cu cetățile din jud. Hunedoara, cercetate de d-l prof. D. M. Teodorescu. Aceasta domină valea Carașului pe o mare distanță.

Numele *Arci-dava*, cu varianta lui Ptolemeu *Argi-dava*, are o rădăcină frecventă în toponomastica tracă, pe care o aflăm în localitățile Ἀργανό-κλι de pe valea Timocului și Ἀργαμώ în Schiția mică (ambele la Procopius), orașul Ἀργίλο; lângă gura Strymonului și poate și Ἀργίλα¹⁾. Cunoaștem și o glossă tracă ἄργιλο;=șoarece cu care s'a ocupat de curând filologul Norbert Jokl²⁾. Posedăm însă și exemple de nume geografic traco-getice cu rădăcina *Arc*—din *Arcidava*, precum Ἀρκίνα, Ἀρκοβάδα, în Dacia și Ἀρκοῦνε; la Sud de Serdica.³⁾

Se pare că însuși tatăl lui Byrebista își întinsese stăpânirea peste Dunăre, venind în atingere cu orașele grecești, ceea ce face pe Dionysopolitani să trimeată pe Akornion, ca să câștige bunăvoința regelui dac și să „scutească poporul“, zice inscripția, probabil de vre-un tribut prea împovăraător pentru orașul sărăcit.

Alt fapt politic, asupra căruia trebuie să ne oprim, este mai departe (r. 16) *iernarea lui C. Antonius* la Dionysopolis, fapt memorabil se pare pentru Grecii de acolo, când a fost Akornion a doua oară preot al lui Dionysos. Dar să vedem, de ce nu pierse amintirea acestui comandant roman și serviă chiar ca element de datare. C. Antonius, despre care e vorba aici, a fost guvernatorul Macedoniei pe la anul 62—61 în. Chr. Se numiă *C. Antonius, M(arci) f(ilius), Hybrida* și era fiul marelui orator M. Antonius, unchiul triumvirului cu acelaș nume. Fusesse coleg de consulat al lui Cicero pe vremea conjurației lui Catilina (a. 63 în. Chr.) și apoi

1) Vezi documentarea acestor nume la G. G. Mateescu. *Granița de Apus a Tracilor*, publ. în *Anuarul Inst. Istorie Națională*, Cluj III (1924-25), p. 479, 405, 466, 391. Pentru *Argiza* v. Mateescu *I Traci nelle epigrafi di Roma* în *Ephem. Dacoromana* I (1923) p. 104 105 și note.

2) N. Jokl *Trakisches in Streitbergs Festgabe*, Leipzig, E924, p. 170 ss.

3) Cf. Mateescu în *Anuarul Inst. Ist. Națională*, Cluj, l. c. p. 457.

ca propaetor al Macedoniei s'a făcut vinovat de împilarea și asuprirea localnicilor, de pildă în Dardania și s'a încurcat într'un războiu cu popoarele dela nordul Dunării, Geții și Bastarnii. Aceștia răzbunară orașele grecești năpăstuite de el, învingându-l lângă Histria (a. 61), după știrile lui T. Livius (perioch. 103) și Cassius Dio (XXXVIII). Romanii pierdură și trofeele, rămase pradă Geților, dela cari le recâștigă 30 de ani mai târziu comandantul lui Octavianus, M. Licinius Crassus, când cucerì cetatea Genucla a regelui get Zyraxes dela gurile Dunării.

În ultima sa lucrare, *Getica*, p. 78 (190), regretatul V. Pârvan bănuia că în această înfrângere romană a lui C. Antonius trebuie căutată una din primele isprăvi ale lui Byrebista, pe care câți-va ani mai târziu îl știm în culmea puterii, dat fiind că trofeele romane au căzut în mâna Geților, nu a Bastarnilor.

Cu acest prilej, înainte de campania dobrogeană, la 62 în. Chr., trebuie să fi iernat C. Antonius la Dionysopolis, împovărând și prigonind rău pe bieții locuitori Greci ai orașului. Pentru ticăloșiile sale, Antonius a fost judecat la Roma în a. 58 în. Chr. și osândit la exil, cu toată apărarea lui Cicero.

*
BCU Cluj *Centrif University Library Cluj

După înșirarea altor sacerdoții ale lui Akornion urmează, dela rândul 22, pasagiul referitor la însuși Byrebista. Mă voi oprî mai întâiu la numele lui, pe care îl aflăm în inscripția noastră cu două variante, la r. 22 Βυρεβίστας, și la r. 33 Βυραβίστας deci *Byrebistas* și *Byrabeistas*. Într'o altă inscripție, care pomenește o biruință a Grecilor din Mesembria contra regelui dac (Kalinka, *op. cit.* No. 227) aflăm prima variantă Βυρεβίστας, la Strabo aceeaș formă, dar în unele manuscrise Βυρ-βίστας, Βουρε-βίστας și chiar Βειρε-βύστας. La Iordanes este *Bur-vista* sau *Bur-bista*, iar în prologul lui Trogus Pompejus *Rubobostes* corectat de Brandis în *Buro-bostes*, a cărui parte finală se regăsește într'un nume de soldat roman pe o inscripție din Viminacium (CIL. III 7437 II¹⁹): *Vall(erius)*..... —*busta*. (Burobusta?). Numele acesta regal e un tetrasilab trac, care prin sincoparea unei vocale devine trisilabicul *Bur-bista*. Elementul *Bur—*, *Bure —* e documentat și în alte nume personale trace ca; *Bur-renus*, *Bur-rena*, Βουρ-κέντιος, Βουρ-γείλος, *Bur-gaena*, Βυρ-γίνοε, Βουρ-θελθης, Βουρ-ελις și în toponimicele: Βουρ-δίλον, *Bura-gara*, *Burri-dava*), iar pentru elementul final — *bista*, — *beista* citez :

1) V. pentru toate aceste nume trace Mateescu, *Granița de Apus a Tracilor*, p. 57 (433) și I. *Traci nele epigrafi di Roma*, p. 175.

Ἀβλου-βείστα, Διτύ-βιστος, *Zaeri-vista*, Βίστοκος, Βυστάκης, Βίστης, cuvântul *tara-bostes*, etc.)

Precum vedem, în diferitele variante ale numelui Byrebista vocalele sunt transcrise mereu altfel de Greci și Romani, ceea ce mă face să cred, că aici avem de a face cu sunete trace curioase, neexistente în limbile latină și greacă, poate un *oa*, *ö*, *ü* ori chiar *ä* sau *i* al nostru, pe care lapicizii și copiiștii nu știau să le redea.

Despre Byrebista ne spune inscripția «că a ajuns cel dintâiu «și cel mai mare dintre regii din Tracia și stăpânind tot ținutul de «dincolo și dincoace de Dunăre».

Mai erau deci și alți regi în Tracia, mai puțin însemnați; în Dacia și Moesia însă un singur regat puternic, al lui Byrebista. Regii mai mici au putut fi: al Odryzilor, al Sapeilor, sau *regiculi* ai Dentheleților, ai Maedilor și ai Bessilor, pomeniți când și când de izvoare.

Cu ajutorul altor mărturii putem urmări cum a ajuns Byrebista așa de puternic. E destul să amintesc aici, după Strabo, că după ce a restabilit unitatea semințiilor geto-dacice și a introdus disciplina prin abținere și cumpătate, cu ajutorul marelui preot al lui Zalmoxis, *Deceneus*, s'a războit crâncen cu neamurile celtice la Vest și la Sud-Vest și cu Bastarnii la Est. Până pe la anul 60 în. Chr., el nimicește pe *Boi* și *Teurisci*, alungând pe cei dintâi din câmpia Tisei și restabilind hotarul Daciei la Dunărea de mijloc; pune capăt puterii Bastarnilor celto-germanici din Moldova și Basarabia și poate astfel să asedieze și să cucerească Olbia pe la an. 55, după cum povestie Dion Chrysostomul (II p. 75), care aflându-se în acest oraș pe timpul lui Domițian amintește prădăciunile făcute de Geții în *Olbia* și menționează campaniile lui Byrebista cu 150 de ani mai înainte de el. Geții lui Byrebista sunt de înțeles ca dușmani ai Olbiopoliților și în decretul acestora pentru *Nikeratos*, care fusese ucis de barbari prin înșelăciune, decret din sec. I în. Chr., publicat în *Sylloge*, ed. 3-a, no. 730.

Dar activitatea lui cuceritoare se întinde și la sudul Dunărei și în partea nordvestică a peninsulei balcanice, în ținuturile locuite de Triballii moesici și de Scordiscii celtici. Strabo (p. 304) zice: «In câțiva ani a întemeiat o mare împărăție și a supus Geților, «(adică Dacilor) *aproape* pe toți vecinii, ba eră o mare primejdie și «pentru Romani, fiindcă trecea Dunărea nesupărat și prădă Tracia «până în Macedonia și în Iliria, iar pe Celții cei ce se amestecaseră

1) cf. Mateescu, *Granița de Apus a Tracilor*, p. 427 și nota 1; *Nomi traci nel territorio scito-sarmatico*, în *Ephem. Dacoromana* II, p. 229—230.

«cu Tracii și cu Ilirii i-a prăpădit cu totul, etc....» Aici este de sigur vorba de Scordisci, cari neliniștiseră provincia romană Macedonia trei sferturi de veac și luptaseră în fruntea neamurilor trace ale Dardanilor, Maedilor, Bessilor și Triballilor contra multor generali romani, dar după epoca lui Byrebista nu mai jucară nici un rol, probabil din cauza loviturilor nimicitoare ale acestuia. Byrebista este așa dar un fel de Κελοκτόνος, un distrugător de Celți, fie ei Boi sau Teurisci, Scordisci sau Bastarni celto-germanici.

Dar noi mai cunoaștem și alte știri istorice despre silințele lui Byrebista de a-și impune dominația până la țărmul Pontului Euxin, unde intervenise poate și contra lui C. Antonius în bătălia dela Histria și unde a venit în atingere și cu cetatea Dionysopolis și și-a întins stăpânirea până la Mesembria și Apollonia. Un decret, citat de G. Seure în *Revue Archéologique*, 1911², p. 430 și publicat în *Sylloge*, ed. 2-a, no. 325, ne vorbește despre cucerirea Histriei de către Geții lui Byrebista, cari au ținut teritoriul ei în stăpânire trei ani, silind pe cei mai mulți dintre locuitori să se exileze. De altă parte fragmentele unei alte inscripții grecești din *Mesembria*, publicată de Kalinka, *op. cit.*, no. 227 și completată și interpretată foarte bine de G. Seure, *loc. cit.*, pomenesc niște strategii ai orașului Mesembria, cari ieșind din funcțiune dedică plăci votive zeului Dionysos *Eleuthereus*, „liberatorul“, pentru că au luptat în războiu contra regelui Geților Byrebista și au învins: στραταγήσαντες ἐν τῇ πρὸς τὸν Γετῶν Βασιλείᾳ Βυρεβίσταν πολέμῳ, καὶ.... νικήσαντες...., etc.

Prin urmare unele orașe grecești opunându-se au fost cucerite și pustiite de Geții lui Byrebista, precum Olbia și Histria, iar altele ca Mesembria au rezistat și au fost mântuite, ba chiar au învins cetele Geților, poate cu ajutorul regilor traci ai Odrysilor, cari erau independenți la sud de Haemus și de sigur vrăjmași ai expansiunii getice în sfera lor de influență, recunoscută și de Romani, față de cari se aflau într'o situație clientelară. Chiar Strabo, în pasagiul citat mai sus, zicea că: «a supus Geților pe cei mai mulți dintre vecini», deci nu pe toți: καὶ τῶν ὁμορῶν τοῦς πλείστους ὑπέταξε τοῖς Γέταις.

Nu știm însă, dacă numai colonia dorică Mesembria a izbutit să respingă pe năvălitorii Geți. Din știrile referitoare la cucerirea orașelor pontice reiese că ele nu s'au putut uni toate în contra dușmanului comun și că fiecare s'a apărat pe socoteală proprie, căci altfel ori toate ar fi fost învinse, ori mântuite toate împreună.

Decretul onorar pentru lauda lui Akornion ne dovedește, că

Dionysopolis, oraș autonom, dar cu mijloace reduse, nici n'a încercat să se apere, ci pare a fi avut legături de vasalitate chiar cu tatăl lui Byrebista, care prin stăruințele și talentele diplomatice ale lui Akornion acordase unele scutiri orașului. Predarea orașului în mâna regelui Byrebista nu e indicată precis în inscripție, dar laudele exagerate și titlurile pompoase care însoțesc numele lui Byrebista și al regatului său „cel dintâiu și cel mai mare“, mărturisesc că aceste epitete erau obligatorii. Iar faptul că un Dionysopolitan serviă ca ambasador al regelui dac pe lângă Pompejus dovedește că Akornion eră supusul lui și deci orașul făcea parte din statul lui Byrebista, care se întindea la nord și sud de râu, adică de Dunăre, cum a înțeles Dittenberger și toți ceilalți comentatori. Politica lui Byrebista însuși reiese înțeleaptă și cruțătoare față de cei supuși de bună voie, ca și politica romană, căci el e binevoitor față de Dionysopolitani, mulțumită meritelor lui Akornion. Vrednic de luat în seamă este faptul că regele acesta al unui popor, care nu intrase încă direct în cercul de civilizație istorică al Mediteranei, știuse să aprecieze folosul ce putea avea dela Grecii aceștia isteți și apelase și el pentru interesele sale și ale regatului său la talentele diplomatice ale acestui Akornion, care știă probabil să vorbească foarte atrăgător și convingător în acelaș timp.

Un alt fapt istoric foarte important și necunoscut din alte izvoare este solia lui Akornion la Pompejus în Macedonia, în părțile Heraclei Lyncestis (Monastir de astăzi), deci în timpul când Pompejus după trecătoarea lui victorie dela Dyrrachium, aclamat *imperator* (αὐτοκράτωρ) la an. 48, căută pretutindeni aliați contra lui Caesar. De aceea solia lui Akornion și încercările de apropiere ale lui Byrebista au fost bine primite de partida republicană a lui Pompejus, care ar fi avut destule motive din punct de vedere general roman să fie dușman al Dacilor, pentrucă aceștia năvăliau în Macedonia și Iliria romană și siliseră pe Grecii din orașele pontice să rupă relațiile de prietenie și clientelă cu propraetorul Macedoniei, pe care îl și bătuseră, cum am văzut, lângă Histria.

Și acum se pune întrebarea: oare Byrebista, care după mărturia lui Strabo avea o oaste de 200.000 — cifră puțin exagerată de sigur — dar stăpâniă dela marginea pădurii hercyniene (în Boemia) până la Olbia și dela Carpații nordici până la Apollonia, la sud de Haemus, nu va fi ajutat el pe Pompejus cu trupe getice în contra lui Caesar? Mai târziu Dacii vor sprijini pe Antonius în potriua lui Octavianus. Și în cazul acesta pregătirile lui Caesar din

a. 44 pentru o campanie în contra Dacilor, menționate de mulți autori, ca Strabo, Velleius Paterculus, Suetonius, Appianus și T. Livius, ar fi de explicat și ca un motiv personal al dictatorului, care urmăria și pedepsirea tuturor Pompeianilor și a aliaților lor. Dar moartea năprasnică a celor doi vrednici adversari amână conflictul principal al Dacilor cu Romanii peste un secol și jumătate.

Solia lui Akornion la Pompejus stabilește în tot cazul legături de prietenie între acesta și Byrebista, iar vorbele inscripției că atunci «a realizat și pentru patrie cele mai minunate rezultate»: *ἀλλὰ καὶ περὶ τῆς πατρίδος τοὺς καλλίστους διέθετο χρηματισμούς»,* dovedesc, după mine, precizarea unei situații favorabile și pentru orașul Dionysopolis, prin înțelegerea dintre noul stăpân Byrebista și fostul suzeran, care fusese republica romană.

În ce privește acum datarea decretului lui Akornion, ea se poate face cu siguranță, deoarece ultimul eveniment istoric pomenit este prezența lui Pompejus în Macedonia, după ce primise titlul de *imperator* în urma bătăliei dela Dyrrachium, fapt petrecut în a. 48 în. Chr.

Decretul trebuie să fi fost săpat în piatră în acelaș an, dar înainte de a fi aflat Dionysopolitaniilor despre înfrângerea dela Pharsalus, întâmplată la 7 Iunie 48, care provocă fuga lui Pompejus din peninsula balcanică în Egipt, unde fu ucis din porunca regelui Ptolomeu XIV, fratele Cleopatrei, pela sfârșitul lui Septemvrie.

* * *

Grupa faptelor interioare din viața orașului Dionysopolis cuprinde următoarele informații:

1) Amintirea cultului lui Θεὸς μέγας, zeu local al triburilor trace vecine, adorat la Odessus (Varna) ca Θεὸς μέγας Δερζελάτης, pomenit într'o inscripție de acolo (Kalinka, *op. cit.* No. 114¹) și pe monete, celebrat printr'o mare sărbătoare grecească cu agone, *Darzaleia*. Ca bibliografie citez studiul lui Pick, *Thrakische Götter in Jahrbuch d. k. deutsch. arch. Inst.* XIII și B. Müller, *Μέγας θεός*, 1913.

2) Cultul de origine egipteană al lui Sarapis, care eră răspândit prin urmare și înainte de stăpânirea romană în orașele acestea pontice. De consultat este W. Drexler, *Der Cultus der aegyptischen Gottheiten in den Donauländern*, p. 80 și urm.

3) Cultul zeului eponim Dionysos, care de mulți ani nu mai

1) *Revue Archéol.*, 1878. p. 114 = *Inscr. Gr. Rom.* (Cagnat) I 1439
 Ὁ Κόριος Δαρζάλας într'o inscripție dela Eskigiumaia-Șumla (*Izvestia, Muzei*
 p. 178 180 No. 228, fig. 148) O inscripție dela Melnik (Bulgaria de Sud)
 dedicată unui Θεὸς μέγας Πόρμερβλας (*Izv. Muzei* p. 104).

avea preot, deoarece sacerdoțiul era legat de multe cheltueli pentru procesiuni și sacrificii, fapt care ne arată starea de sărăcie a orașului în sec. I în. Chr. Dionysos, care la început era un zeu național traco-frigian numit Sabazios, fusese adoptat de Greci și în trecut în familia zeilor Olympului lor și se întorcea acum la Tracia o divinitate elenizată. Aici se sincretiză cu diferiți zei locali ai producției și fecundației, ai vinului, fiind adorat în multe sanctuare rurale, dela ale căror nume geografice primă epitetă (ex.: *Sabazios Arsilenus*, *Sabazius Ar...namenus*, *Sabazios Athypareus*, *Dionysos Verzelenus*). La Dinyosopolis erau și mari sărbători anuale în onoarea lui, *Dionysiile*, când era încoronat și Akornion.

4) Cultul zeilor din Samothrake, al căror preot pe viață fu ales Akornion. Este vorba de divinitățile misterioase ale Cabirilor, ale căror reliefe se găsesc în mare număr și în Macedonia și în ținuturile trace. Fii ai lui Hephaistos, ei personificau forțele secrete ale naturii, activitatea subterană a vulcanilor din insulele trace Lemnos, Imbros, Thasos și Samothrake, unde era centrul principal de adorare și unde erau trei divinități numite *Axieros*, *Axiokersa* și *Axiokersos*, la care se adăugă *Casmilos*. Misterele din Samothrake aveau multime de inițiați *μύσται*, printre cari mulți poeți greci și însuși regele Filip II al Macedoniei. Citez pentru amănunte despre cultul obscur al Cabirilor: O. Rubensohn, *Die Mysterienheiligtümer in Eleusis und Samothrake*, 1892, articolul lui Lenormant în *Dictionaire des Antiquités* al lui Saglio-Pottier, I, 2, p. 757 ss, articolul lui Bloch, *Μεγαλοι θεοι* în Roscher, *Lexikon d. griech.-röm. Mythologie* II 2522 ss. și mai ales Kern, în Pauly-Wissowa-Kroll, *Real-Encycl.* X 2 (1919) 1399—1449, s. v. *Kabeiros*, *Kabeieoi*¹⁾.

5) Starea rea financiară a orașului e accentuată încă odată, căci Akornion este lăudat și pentru dărnicia lui față de republică, fiindcă a alimentat din averea sa familiară resursele secătuite ale orașului (contribuția la choregii politice).

Atâtea informații de prima mână cu valoare de document autentic într-o inscripție de numai 49 de rânduri și încă în bună parte mutilată. Ce dovadă mai întemeiată vom pentru însemnătatea studiilor epigrafice la întregirea cunoștințelor noastre despre antichitate și la stabilirea adevărului istoric?

1) Cf. și R. Pettazzoni, *Le origini dei Kabiri nelle isole del Mar Tracico*, Roma, 1909.